

וְאַנְחָנוּ נַחֲלִיץ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, יז)

"בראשי גייסות, מתוך שגיבורים היו, שכן נאמר בגד: 'וטרף זרוע אף קדקוד'" (רש"י)

בפירושו לפרשת ויגש⁷⁴ מביא רש"י שתי שיטות בדבר זהותם של חמשת השבטים החלשים יותר, שאותם הציג יוסף בפני פרעה:

"ומקצה אחיו – מן הפחותים שבהם לגבורה... ואלה הם: ראובן, שמעון, לוי, יששכר ובנימין, אותן שלא כפל משה שמותם כשבירכם. אבל שמות הגיבורים כפל: 'וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה'; 'ולגד אמר ברוך מרחיב גד'; 'ולנפתלי אמר נפתלי'; 'ולדן אמר דן'; וכן לזבולון,

וכן לאשר. זהו לשון בראשית רבה, שהיא אגדת ארץ ישראל. אבל בגמרא בבליית שלנו מצינו, שאותם שכפל משה שמותם הם החלשים"75.

מן ההכרח לומר, איפוא, שדברי רש"י כאן שבני שבט גד "גיבורים היו" הם על-פי השיטה הראשונה בפירושו שם; ואילו לפי השיטה השנייה שם נמנו בני גד דוקא על החלשים שבשבטים.

ומעתה עלינו להבין: לפי השיטה שבני גד נמנו על חמשת השבטים החלשים – כיצד הציעו את עצמם לשמש ככוח החלוץ במלחמה?⁷⁶

ויש לומר⁷⁷, שבני גד הסתמכו על הברכה שבירך אותם יעקב אבינו – "גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב", "כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא ייפקד מהם איש"⁷⁸ – ולכן לא חששו להציע את עצמם כחיל חלוץ במלחמה, מתוך ביטחון שתתקיים בהם ברכת יעקב ואיש מהם לא ייפגע⁷⁹.

(לקוטי שיחות חט"ו ע' 392 ואילך)

75. ובפירושו לפרשת וזאת הברכה (לג, יח) הזכיר רש"י רק את השיטה השניה – שלפיה נמצא כי גד הוא מן החלשים.

76. ואין מקום לומר שהמציעים היו בני ראובן (הנמנים, לפי שיטה זו, על השבטים הגיבורים), שכן הכתוב מקדים כאן תמיד את בני גד לבני ראובן, ומשמע שבני גד היו הדוברים העיקריים.

77. יש מפרשים (משכיל לדוד בפירושו לפ' ברכה לג, יח), כי אמנם "חלשים הוּו, ומברכתו של משה שכפל שמותם נתחזקו ונעשו גבורים טפיי"; אבל אי אפשר ללמוד כן בפרשתנו, כאשר בני גד מציעים את עצמם בתור "גבורים" – עוד לפני שנתברכו על ידי משה.

78. ויחי מט, יט ובפרש"י.

79. וראה פנים יפות לעיל פסוק ב. שמטעם זה עמדו בני גד בראש הדוברים אל משה.

וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתְךָ .. וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ
 מְרַחֵב גֹּד .. וּלְדָן אָמַר דָּן גֹּד אֲרִיָּה .. וּלְנִפְתָּלִי אָמַר
 נִפְתָּלִי שְׁבַע רְצוּן .. וּלְאֲשֵׁר אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֵׁר

(לג, יח-כד)

"אלו חמישה שבטים שבירך באחרונה - זבולון, גד, דן ונפתלי ואשר - כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם, לפי שהיו חלשים שבכל השבטים. הם הם שהוליד יוסף לפני פרעה, שנאמר 'ומקצה אחיו לקח חמישה אנשים', לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו" (רש"י)

בפרשת ויגש³³ מביא רש"י שתי שיטות בדבר זהותם של חמשת השבטים החלשים: "ומקצה אחיו - מן הפחותים שבהם לגבורה.. ואלה הם: ראובן, שמעון, לוי, יששכר ובנימין, אותן שלא כפל משה שמותם כשבירכם. אבל שמות הגיבורים כפל: 'וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה'; 'ולגד אמר ברוך מרחיב גד'; 'ולנפתלי אמר נפתלי'; 'ולדן אמר דן'; וכן לזבולון, וכן לאשר. זהו לשון בראשית רבה, שהיא אגדת ארץ ישראל. אבל בגמרא בבליית שלנו מצינו, שאותם שכפל משה שמותם הם החלשים³⁴.. ובברייתא דספרי שנינו בה ב'וזאת הברכה' כמו בגמרא שלנו".

עלינו להבין, איפוא: מדוע העדיף רש"י בפרשתנו דוקא את השיטה שאותה הביא בפרשת ויגש כשיטה שנייה?

ויש לומר, שהסיבה לכך היא הבדל יסודי בין שתי השיטות:

33. מז, ב.

34. "ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות, אלא טעם יש בדבר".

לפי השיטה שהשבטים החלשים הם אלו שמשה כפל את שמותיהם – כפילת השמות היא חלק מהברכה: מאחר שבבטים אלה היו חלשים – כפל משה את שמותיהם בברכתו, ובכך העניק להם תוספת ברכה בשל חולשתם³⁵ (וכלשון רש"י: "כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם").

לעומת זאת, לפי השיטה שהשבטים החלשים הם "אותן שלא כפל משה שמותם כשבירכם", והשבטים ששםם נכפל הם דוקא החזקים – כפילת השם אינה חלק מהברכה³⁶ (שהרי השבטים החזקים לא נזקקו לתוספת ברכה), והיא נועדה רק לציון שמותיהם של השבטים החזקים בדרך המדגישה את עוצמתם וחשיבותם³⁷.

מעתה נוכל להבין היטב את העדפת השיטה השנייה בפרשתנו: מאחר שעניינה של הפרשה הוא ברכתו של משה ("וזאת הברכה אשר בירך משה") – יש להעדיף כאן את הפירוש שלפיו גם כפל השמות הוא חלק מהברכה, ולא צורה שונה של אזכור השמות בלבד³⁸.

(לקוטי שיחות חט"ו ע' 391 ואילך)

35. ראה דברי דוד לרש"י בפרשת ויגש.
36. וייתכן שאף לא נאמרה כלל על-ידי משה, ורק הכתוב הוא שכפל את השמות – ראה בלשון המדרש (בראשית רבה פצ"ה, ד): "כל מי שכפל שמו בברכתו של משה" – מבלי לציין שמשה הוא הכופל (וניתן לפרש – אם-כי בדוחק מסויים – שזוהי גם כוונת רש"י, על-אף שלשונו היא "אותן שלא כפל משה שמותם כשבירכם").
37. לפי הסבר זה ניתן לפרש את הדגשת רש"י (בפרשת ויגש) שהפירוש הראשון הוא "אגדת ארץ-ישראל", ואילו הפירוש השני מקורו "בגמרא בבלי" (ביטויים שאינם מצויים כלל בלשונו): סגנון הלימוד בארץ-ישראל היה קצר וישיר, מבלי להאריך יתר על המידה לצורך רמז כזה או אחר (ראה בבא קמא ו, ב: "האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא", ועוד); ולכן, לדעת חכמי ארץ-ישראל, אין זה מסתבר שמשה רבנו האריך בלשונו וכפל את שמותיהם של השבטים החלשים כדי לרמוז בכך לברכה נוספת, ומסתבר יותר שמדובר בצורת אזכור בלבד. חכמי בבל, לעומת זאת, אינם פוסלים אריכות לשון, ולכן הם מעדיפים את השיטה שלפיה משה כפל את השמות לשם תוספת ברכה.
38. ויש לומר, שהדבר רמוז גם בסוף דברי רש"י (בפרשת ויגש) – "ובברייתא דספרי שנינו בה ב'וזאת הברכה' כמו בגמרא שלנו", כלומר שמאחר שמדובר בפרשת "וזאת הברכה" יש להעדיף את פירוש הגמרא, שלפיו גם כפל השמות מהווה חלק מהברכה.